

## **7. Omistajuuskäsitys uudessa tarkastelussa**

Ennen 1700-lukua oli tekijänoikeuslakien edeltäjiä, joiden tarkoitus ei kuitenkaan ollut parantaa tekijöiden asemaa vaan taata kirjapaino-oikeudet tietyille valtion hyväksymille kirjapainoille. Kirjapaino sai yksinoikeuden painaa tiettyä teosta; tätä merkitsi alun perin englannin kielen tekijänoikeutta tarkoittava sana *copyright*, kopiointioikeus.

Kopiointioikeusjärjestelmän keskeinen tehtävä oli pitää kirjojen painaminen valtion tiukassa valvonnassa. Tekijöitä ei renessanssiin saakka pidetty niinkään luovina yksilöinä vaan antiikissa luotujen runouden ja kirjallisuuden sääntöjen soveltajina. Sittemmin yleisemminkin individualistisen ajattelun kehittyessä syntyi ajatus taiteilijanerosta. Samalla alettiin pohtia tekijöiden oikeuksien vahvistamista.

Vuonna 1694, niin kutsutun mainion vallankumouksen jälkimainingeissa, uudistusmielinen Britannian parlamentti lakkautti aiemman lain, joka määräsi kirjanpainamisoikeudet valtion salliman yksityisten monopoliyhtiöiden kartelliin haltuun. Kirjapainoala vapautui kilpailulle. Tämän seurauksena markkinoille ilmestyi paljon halpakopioita kirjoista, mikä paransi alempien sosiaaliluokkien mahdollisuuksia päästä osaksi kirjallisesta kulttuurista.

Lisääntynyt kilpailu ei tietenkään miellyttänyt entisiä monopolikustantajia. Ne alkoivatkin lobata maahan uudenlaista tekijänoikeuslakia. Kustantajien taka-ajatuksena oli, että kirjailijat myisivät niille kirjojensa tekijänoikeudet, ja kustantajien toimeentulo olisi taattu. Koska vuonna 1710 hyväksytty *Statute of Anne* sääti tekijänoikeuden keston melko lyhyeksi, se kuitenkin johti lisääntyneeseen kilpailuun kustannusalalla. Kustantajat alkoivatkin lobata yhä pidemmän tekijänoikeuden puolesta. Ajatus tekijöitä suojaavasta tekijänoikeudesta teki joka tapauksessa ensin lain säätämisen ja sitten sen jatkuvan vahvistamisen helpommaksi. Kustantajat saattoivat aina vedota tekijöiden heikkoon toimentuloon, riippumatta siitä paransivatko lakimuutokset oikeasti tekijöiden asemaa vai eivät.

*Statute of Anne* sääti yksinoikeuden kestoksi 14 vuotta teoksen julkaisusta, ja oikeutta voitiin pidentää vielä toiset 14 vuotta. Lisäksi sillä seikalla, että laki sääti ennen sen voimaantuloa julkaistuille teoksille vain 21 vuoden suoja-ajan, oli valtava merkitys valistuksen vuosisadalta tutun porvarillisen sivistyksen kehittymiselle. Lain synnyn taustalla on nähtävä tuon ajan yleisempikin tapa säädellä kaikenlaista liiketoimintaa hyvinkin tarkasti. Nykyisen kaltaista elinkeinovapautta ei tunnettu. *Statute of Anne* oli kompromissi. Toisaalta sen tarkoituksena oli parantaa tekijöiden tuloja, jotta nämä voisivat keskittyä luovaan työhön, sekä edistää kirjapainoalan liiketoimintaa. Toisaalta se turvasi mahdollisuuden teosten pikaiseen yhteiskunnalliseen hyödyntämiseen rajoittamalla uusien teosten suoja-ajan melko lyhyeksi. *Statute of Anne* ja sen jälkeiset lain pätevyysvarmistaneet oikeustaistelut saivat vuosisadan mittaan Britanniassa aikaan sen, että kirjailijoiden keskimääräiset palkkiot kolminkertaistuivat, kirjapainojen ja -kauppojen määrä moninkertaistui ja kirjojen hinnat halpenivat. Kompromissi lyhyestä tekijänoikeuden suoja-ajasta hyödytti siis kaikkia yhteiskunnallisia ryhmiä. Ainoat valittajat löytyivät vanhan kirjapainomonopolin piiristä. Siinä missä Britanniassa kaikki hyötyivät uudesta reilusta tekijänoikeuslaista, Ranskassa pitäydettiin valtion valvomassa kirjapainomonopolissa, mikä ei tosin pidätellyt luvatonta monopolin ulkopuolista kirjapainotoimintaa. Kiellettyjen kirjojen "piraattiversioita" pidetäänkin merkittävänä osatekijänä Ranskan suureen vallankumoukseen johtaneessa yhteiskunnallisessa kuohunnassa. [1]

Samaan aikaan Saksassa jokaisella pienellä ruhtinaskunnalla oli omat lakinsa, mikä teki kirjapiraattien työstä varsin helppoa. Yleensä ruhtinaskunnat halusivat suojella omaa kirjallisuuttaan säätämällä lait, joiden perusteella ruhtinaskunnan kustantajat saivat painaa korvauksetta muiden ruhtinaskuntien kirjallisuutta. Halpoja kopioita myyneet kirjapiraatit onnistuivat tätä eripuraisuutta hyväkseen käyttäen levittämään kirjasivistyksen pohjoisen rikkaista ruhtinaskunnista etelän köyhempiin ruhtinaskuntiin ja näin kartuttamaan alueen

sivistyksellistä pääomaa huomattavasti. Kirjailijat puolestaan yrittivät parantaa toimeentuloaan muodostamalla oman kirjojen välitysverkoston, jossa tekijät saivat suuremman palkkion kuin se, mitä kustantajat olivat valmiita maksamaan. Kirjailijat yrittivät myös perustaa omia kustantamoja toimeentulonsa parantamiseksi, mutta isot kustantajat ajoivat ne vararikoon myymällä niiden julkaisuista halpoja piraattikopioita. [1]

Yhdysvaltain perustuslaki (1789) säätö kongressille oikeuden "turvata kirjailijoille ja keksijöille yksinoikeudet heidän kirjoituksiinsa ja keksintöihinsä tieteen kehityksen ja hyödyllisten taiteiden edistämiseksi". Kirjailijoiden osalta tämä yksinoikeus toteutettiin pian tekijänoikeuslailla, jossa suoja-ajaksi määriteltiin 14 vuotta, jota tekijä saattoi halutessaan pidentää vielä toiset 14 vuotta. Tuohon aikaan pidettiin siis aivan normaalina, että monet tekijät tyytyvät vapaaehtoisesti 14 vuoden suoja-aikaan, ja kuten aiemmin on mainittu, suurin osa tyytyikin. Aluksi tekijänoikeus ja patentit olivatkin luonteeltaan melko lähellä toisiaan. Kumpienkin tarkoitus oli edistää luovuutta ja kekseliäisyyttä antamalla rajoitetuksi ajaksi yksinoikeus, jonka jälkeen luovuuden ja kekseliäisyyden tuotteet tulivat vapaasti kaikkien käytettäviksi. Kaikkien käytössä teosten pohjalta voitiin sitten luoda uusia teoksia tai levittää alkuperäisiä teoksia halvemmalla laajemmille kansanjoukoille.

Koko 1700-luvun ajan tekijänoikeuslait, sikäli kuin niitä oli, säätivät tyypillisesti suoja-ajaksi 14–28 vuotta julkaisuuhetkestä. Seuraavan reilun sadan vuoden aikana tekijänoikeus piteni kattamaan tekijän koko eliniän ja vielä 50 vuotta tämän kuoleman jälkeen. Samalla tekijänoikeuden alkuperäinen tarkoitus unohdettiin. Tarkoituksena ei ollutkaan enää saada ihmiskunnan yhteistä kulttuuriperintöä kaikkien hyödynnettäväksi kohtuullisen yksinoikeusajan jälkeen, vaan turvata käytännössä ikuiset ansaitsemismahdollisuudet nousevalle viihdeteollisuudelle. Teosten muuttuessa taiteesta kulutushyödykkeiksi idea yhteisestä kulttuuriperinnöstä antoi tilaa idealle kulutusvihteen monopolikapitalismista. Ehkä aluksi yhtenä ideana oli myös vilpittömästi parantaa luovan työn tekijöiden jälkeläisten elinolosuhteita, mutta tämä ajatus on sittemmin sosiaaliturvajärjestelmien ja nykyisen länsimaisen materiaalsen yltäkylläisyyden myötä muuttunut merkityksettömäksi. Joka tapauksessa tämä ajatus nojaa yksilölliseen voitontavoitteluun yhteiskunnan kokonaisedun sijasta.

Staattisella 1700-luvulla sopivaksi ajaksi tekijän yksinoikeudelle teokseensa katsottiin 14–28 vuotta. Tuo vuosisata oli jo sellaista aikaa, että maailman väestö kasvoi kiihtyen ja tiede edistyi, hitaasti, mutta varmasti. Monet nykyisen yhteiskunnan keskeisistä instituutioista kehittyivät siihen aikaan pikku hiljaa, esimerkiksi sanomalehdistön, kirjallisuuden, teatterien, konserttialien ja kapakkakeskusteluiden muodostama julkinen sfääri, mielipiteiden ja kulttuurin julkinen ilmaisu. Se oli silti aikaa, jolloin uutisten kulku mantereelta toiselle kesti kuukausia. Se oli aikaa, jota leimasi edelleen yksinkertainen omavaraismaatalous, kuten jo tuhansien vuosien ajan ennen sitä. Silloin 14–28 vuodessa tapahtui paljon vähemmän kuin nykyään, mutta silti tuo aika katsottiin riittäväksi suoja-ajaksi ja kohtuulliseksi kompromissiksi tekijöiden ja levittäjäyhtiöiden yksityisten ja yhteiskunnan yleisten intressien välillä. Nykyään tekijänoikeuden kesto on venynyt paljon tuota tasapainoa pidemmäksi.

Tekijänoikeusjärjestelmän kohtuullisuus ei ole kadonnut ainoastaan suoja-ajan pituuden osalta. Kohtuus on kadonnut myös siltä osin, kuinka paljon tekijänoikeudet koskettavat keskivertoihmisen jokapäiväistä elämää. Aluksi tekijänoikeus koski kaupallista kirjapainotoimintaa, joten sen koukeroita saivat mieltä kustantajat, kirjapainot, kirjakauppiat ja kirjailijat keskenään. Sittemmin kotikäyttöön tarkoitetut ääni- ja videonauhurit ja viimeisimpänä erityisesti Internet ovat mullistaneet teosten käyttö- ja levitystavat. Nyt tekijänoikeuslaki vaikuttaa huomattavalla tavalla yhä useamman ihmisen jokapäiväisen toiminnan lainmukaisuuteen. Tekijänoikeus on tunkeutunut julkisesta elinkeinotoiminnasta ihmisten yksityiselämiin, mikä on tuonut tekijänoikeuskeskusteluun

sellaiset asiat kuin viestintäsalaisuus ja yksityisyyden suoja. Niillä ei tunnu olevan paljoakaan painoarvoa, kun konservatiivinen ja jättimäiseksi paisunut viihdebisnes pyrkii suojelemaan erityisasemaansa.

### **Suhtautuminen tekijänoikeuteen**

Olisikohan meidän aika palata taaksepäin muutenkin kuin tekijänoikeuden keston suhteen?

Käsityksemme kulttuurista ja sen omistamisesta ei aina ole ollut nykyisenlainen. Asenteet kopioimista kohtaan olivat pitkään merkittävästi suopeammat. Roomalaisilla oli kreikkalaisilta peritty runouden muoto, cento. Se koostui kokonaan lauseista, jotka oli lainattu muilta runoilijoilta, ja järjestetty uudelleen niin, että ne saivat uuden merkityksen. Monia edelleenkin klassikoina pidettyjä teoksia olisi ollut mahdotonta tehdä laillisesti meidän aikanamme. William Shakespearen näytelmissä on tuhansia rivejä, jotka on joko kopioitu suoraan muilta kirjoittajilta, tai joita on muotoiltu hieman uudelleen. Englantilainen Laurence Sterne julkaisi niinkin myöhään kuin vuonna 1759 ensimmäiset osat teoksestaan *Tristram Shandy*, joka kopioi laajasti useita aikalaisteoksia. Tästä huolimatta *Tristram Shandya* pidetään nykyään yhtenä parhaista englanninkielisistä komedioista. [2] Tohtori John Ferriar kirjoitti vuonna 1798 hyväksyvään sävyyn Sternin harrastamasta plagiarismista. Hän katsoi, että Sternin tutustuminen aiempiin kirjoittajiin oli auttanut tätä parantamaan tyyliään [3]:

Mikäli tämä tutustuminen heikentää [lukijan] näkemystä Sternin oppineisuudesta ja omaperäisyydestä, hän joutuu ainakin myöntämään sen taidon ja hyvän maun, jota noudattaen tämä on sisällyttänyt teokseensa niin monia eri otteita, joita ovat kirjoittaneet monet eri tekijät, joilla on ollut hyvin erilaisia näkökulmia. [3]

Pitkään pidettiin hyväksyttävänä ja jopa suotavana, että tekijät rakensivat suoraan toisten työn päälle, vähitellen hioen ja parantaen aiempaa työtä. Renessanssin aikaan ajateltiin, että kirjoittajassa yhdistyivät kaksi puolta. Häntä pidettiin ensisijaisesti käsityöläisenä, jonka työkaluja olivat retoriikan ja runouden säännöt. Niillä hän työsti perinteisiä tarinan raaka-aineita uuteen, yleisöään miellyttävään muotoon. Toisaalta joskus saattoi käydä niin, että hän sai aikaan jotakin suurempaa kuin mihin pelkkä käsityöläinen olisi pystynyt. Silloin hänen ajateltiin saaneen inspiraationsa jostakin ulkopuolisesta lähteestä, kuten Jumalalta. Kumpaankaan näkemykseen ei sisältynyt ajatusta siitä, että tekijä olisi itse saanut aikaan jotakin omaperäistä. [4]

Ajatus taiteilijasta itsenäisenä, kokonaan uutta luovana nerona alkoi syntyä Länsi-Euroopassa 1700-luvulla. Todennäköiset syyt tähän olivat taloudellisia. Kirjailijoiden oli ennen halvan kirjanpainannon yleistymistä vaikeaa elättää itseään teoksillaan, ja monet onnistuivat siinä vain päästyään varakkaiden mesenaattien huomaan. Valtiollinen ennakkosensuuri oli yleistä, mikä vähensi motivaatiota tehdä jotakin täysin uutta. Sehän olisi todennäköisemmin joutunut sensuurin kohteeksi kuin jokin vanhaa ja luotettavaa kaavaa toistava [2]. 1700-luvun teoreetikot alkoivat vähätellä muiden työhön perustuvaa osuutta luomistyössä, painottaen inspiraatiota ja uuden luomista. Nyt inspiraation koettiin tulevan ulkoisen lähteen sijaan sisältä, taiteilijasta itsestään. Ajateltiin, että teos heijasti sen luonutta ihmistä ja hänen ainutlaatuisista persoonansa. Taiteilija muuttui pelkästä kirjoittajasta tekijäksi. Kirjailijat tarttuivat tähän ajatukseen erityisen kärkevästi Saksassa, jossa tekijänoikeuden puute teki elannon tienäämistä vaikeaksi. Ajatus teoksesta tekijän ainutlaatuisena luomuksena auttoi perustelemaan ajatusta tekijänoikeuslaista maassa, jossa Martti Luther oli saarnannut tiedon tulevan Jumalalta ja kuuluvan vapaasti kaikille. [4]

Saksassa käytiin pitkään väittelyä siitä, pitäisikö luoda tekijänoikeuden kaltainen

järjestelmä. Alun perin kansan sympatiat olivat alkuperäisiä kustantajia halvemmalla myyvien piraattikustantajien puolella. Vähitellen kuitenkin syntyi tekijänoikeuslaki, vaikkakin nykyistä paljon suppeampana ja rajatumpana. Se luotiin kompromissiksi, joka tasapainotti toisaalta kirjailijoiden ja kustantajien ja toisaalta kuluttajien etua. Alkuperäinen laki ei esimerkiksi rajoittanut johdannaisteosten luomista, vaan kielsi pelkästään suoran kopioimisen. Ajateltiin, että johdannaisteoksen tekijä sisällytti siihen omaa olemustaan samalla tapaa kuin jos olisi tehnyt kokonaan uuden teoksen [5].

Tekijänoikeuslakien ilmaantumisen jälkeen niissä nähtiin kuitenkin ongelmia. Historioitsija Thomas Macaulay, jonka teoksista otetaan painoksia vielä nykypäivänäkin, puhui tekijänoikeudesta vielä vuonna 1841 kovin sanoin. Hän lausui seuraavat sanat Englannin parlamentin alahuoneessa, vastauksena ehdotukseen pidentää tekijänoikeus 60 vuoteen tekijän kuolemasta:

Tekijänoikeus on monopoli ja aiheuttaa juuri sellaiset seuraukset, jotka yleisesti liitetään monopoleihin. -- Mikäli, kuten arvoisa ja oppinut ystäväni tuntuu luulevan, koko maailma on väärässä tässä suhteessa, mikäli monopolin todellinen seuraus onkin hyödykkeiden muuttuminen laadukkaiksi ja halvoiksi, miksi hän lopettaisi muutosvaatimuksensa tähän? Miksi hän rajoittaisi niin hyvän periaatteen noudattamisen kuuteenkymmeneen vuoteen? Miksi hän tyytyisi mihinkään ikuisuutta lyhyempään aikaan? Hän kertoi meille, että suostuessaan ikuisuutta lyhyempään aikaan hän tekee kompromissin äärimmilleen viedyn oikeuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Mutta mikäli hänen käsityksensä monopoleista olisi oikea, äärimmilleen viety oikeus ja tarkoituksenmukaisuus kävisivät yksiin. Toisin sanoen, miksi emme palauttaisi Itä-Intian kaupan monopolia Itä-Intian kauppakomppanialle? -- Uskonpa, herra, että voin turvallisesti mielin todeta, että monopolin seurauksia yleisesti ovat hyödykkeiden niukkuus, kalleus ja huono laatu. Voin myös yhtä turvallisesti mielin haastaa arvoisan ystäväni etsimään jonkin eron tekijänoikeuden ja muiden vastaavien etuoikeuksien välillä, minkä tahansa seikan, jonka perusteella kirjamonopolin seurausten voitaisiin ajatella olevan täysin vastakkaiset Itä-Intian kauppakomppanian teemonopoliin tai Essexin jaarlin viinimonopoliin verrattuna. Tästä on siis kyse. On hyvä ajatus, että kirjailijat saisivat palkkiota, ja vähiten poikkeuksellinen tapa palkita heidät on monopolin myöntäminen heille. Silti monopolit ovat pahasta. Hyvän tavoitteen vuoksi meidän on alistuttava pahaan, mutta pahan ei pidä kestää päivääkään pidempään kuin hyvän varmistamiseksi on välttämätöntä.

Mielipideilmasto alkoi muuttua 1900-lukua lähestyttäessä. Viestinnän ja joukkotiedotusvälineitten kehittyessä tekijänoikeuksista alkoi tulla yhä suurempaa bisnestä. Viihdeteollisuuden lobbaamiseen käytettävissä olevat rahamäärät kasvoivat, samoin kuin sen yleinen vaikutusvalta. Ajan myötä tekijänoikeuksien nurjat puolet alkoivat unohtua, ja ihmisten keskuuteen alkoi levitä käsitys tekijänoikeudesta absoluuttisena omistusoikeutena. Lainoppineiden keskuudessa toki tiedettiin aina, ettei tämä pitänyt paikkaansa. Toisaalta yhteiskunta oli aikansa rakentunut siten, että tulkinta tekijänoikeudesta omistusoikeutena oli suhteellisen toimiva.

Ajatus tekijänoikeudesta täydellisenä omistusoikeutena ei missään vaiheessa juurtunut täysin. Kirjastot jakoivat kenenkään estämättä kulttuuria kaikille, ja nauttivat kansan tukea niin tehdessään. Kokonaisia musiikkigenrejä syntyi luovan yhdistelyn ja uudelleenrakentelun päälle. Siitä huolimatta ajatus pääsi leviämään ja juurtumaan yhä tiukemmin. Alettiin ajatella, että vain alkuperäiselle tekijälle koituvalla hyödyllä on tekijänoikeuksista puhuttaessa jotain arvoa. Esimerkiksi ajatusta tekijänoikeuden lyhentämisestä vastustetaan usein sillä, että suoja-ajan umpeuduttua muut voisivat "ansiotta" hyötyä teoksesta. Tekijänoikeuden suojasta vapautuneen teoksen suuren yleisjoukon saataville tuova ja sen

pohjalta oman teoksensa kenties luova tarjoaa kuitenkin lukemattomille ihmisille tilaisuuden kokea kulttuurielämys, joka heiltä jäisi muutoin kokematta. Aivan kuten missä tahansa muussakin työssä, työn arvo tulee siitä mitä se antaa muille, eikä edellytä muuta oikeutusta. Kukaan ei kysele *millä oikeudella* siivoaja, lääkäri tai rakennustyöläinen nauttii palkkaa työnsä tekemisestä. Tekijänoikeuden kohdalla tämä ihmisten työpanoksen arvon kyseenalaistaminen on arkipäivää. Emmekä nyt puhu siitä, kun piraatteja syytetään luovan työn tekijöiden työn tulosten riistämisestä, vaan sitä, kun tiukkoja tekijänoikeuslakeja puolustavat sivuuttavat johdannaisteosten luojien työpanoksen arvottomana.

### **Vastavoimat nousevat**

Vuosituhanne vaihteessa tekijänoikeusjärjestelmästä oli tullut kireämpi ja luovuutta tukahduttavampi kuin koskaan aiemmin. Samoihin aikoihin sille alkoi syntyä myös vastavoimia.

Yksi vastavoima on ehkä yllättävä: kaupallisten teosten tekijät. Jatkuvasti kiristyvät tekijänoikeuslait ovat tehneet yhä vaikeammaksi luoda kulttuuria, joka uudelleenkäyttäisi olemassaolevia teoksia. Käsittelimme nelosluvussa Eyes on the Prize -dokumentin uudelleenjulkaisuun liittyviä ongelmia, ja totesimme, ettei vastaavaa teosta olisi nykyään mahdollista tehdä. Erään toisen dokumenttielokuvan tekokustannukset olivat itsessään vain 218 dollaria. Oikeuksien hankkiminen siinä käytettyihin musiikki- ja elokuvaleikkeisiin nosti kustannukset 400 000 dollariin, eli noin 1800-kertaisiksi! [6]

Myös musiikin tekijät alkoivat huomata joutuvansa vaikeuksiin. Samplaaminen, eli hyvin lyhyiden otteiden lainaaminen muista musiikkikappaleista, on pitkään ollut vakiintunut osa erityisesti hip-hop-kulttuuria. Viime aikoina se on kuitenkin muuttunut yhä vaarallisemmaksi. Vuonna 2001 Bridgeport-niminen yhtiö, joka on hankkinut itselleen runsaasti musiikkikappaleiden oikeuksia, nosti yli 500 oikeusjuttua yli 800 samplausta harjoittanutta musiikintekijää ja yhtiötä vastaan [7]. Samaan aikaan teknologia on helpottanut samplaamista ja tehnyt siitä houkuttelevamman tavan luoda musiikkia. On ilmaantunut musiikintekijöitä, joiden luomat kappaleet muodostuvat kokonaan muiden tekemien kappaleiden osasista (*mash-up*).

Toinen vastavoima on syntynyt nuorista, jotka ovat oppineet käyttämään erilaisia tapoja yhdistellä ja muokata saatavilla olevaa kulttuuria. Oli kyse sitten fanifiktiosta, humoristisista kuvamanipulaatioista tai kantaaottavista YouTube-videoista, nykynuorille lupia kyselemätön johdannaisteosten luominen on arkipäivää.

Kolmanneksi vastavoimaksi on noussut 1980-luvulta alkaen kehittynyt niin sanottu *vapaiden ohjelmistojen liike* (free software movement), joka vaatii, että käyttäjien pitää voida käyttää tietokoneohjelmia mahdollisimman vapaasti. On tärkeää huomata, ettei *ilmaisuus* ole yksi vaatimuksista, vaan liikkeen piirissä on aivan mahdollista toimia kaupallisesti. Liike määrittelee tietokoneohjelmiston vapaaksi, mikäli se antaa käyttäjälleen neljä perusvapautta [8]:

- \* Vapaus ajaa ohjelma ja käyttää sitä mihin tahansa tarkoitukseen.
- \* Vapaus tutkia miten ohjelma toimii ja muuttaa sitä toimimaan siten kuin käyttäjä haluaa.
- \* Vapaus levittää ohjelmasta kopioita muiden käyttöön ja auttaa siten lähimmäisiään.
- \* Vapaus levittää ohjelmaa eteenpäin sen muokkaamisen jälkeen, jotta koko yhteisöllä on mahdollisuus hyötyä ohjelmaan tehdyistä muutoksista.

Vapaiden ohjelmistojen liikkeen yksi tunnetuimpia saavutuksia on GNU General Public License eli GPL. Se on ohjelmistolisenssi, joka antaa ohjelman käyttäjälle kaikki yllä mainitut vapaudet. Lisäehtona on, että kaikki GPL:n alaisesta ohjelmistosta luodut

johdannaisteokset on myös lisensoitava GPL:llä. GPL on yksi suosituimpia tällä hetkellä käytössä olevista ohjelmistolisensseistä, ja muiden muassa vapaasti käytettävissä oleva Linux-käyttöjärjestelmä on sen alainen. Verkkoon onkin syntynyt laaja vapaiden ohjelmistojen ideologiaan uskova joukko ohjelmoijia ja käyttäjiä, jotka suhtautuvat vihamielisesti kaikkiin yrityksiin rajoittaa teosten käyttöoikeuksia. Tämä ajatusmaailma koskee usein muitakin teoksia kuin tietokoneohjelmistoja.

Neljäs vastavoima muodostuu tekijöistä, jotka ovat yksinkertaisesti huomanneet tiukkojen tekijänoikeuksien olevan tarpeettomia. Heihin kuuluvat toisessa luvussa siteerattu Cory Doctorow ja monet muut tekijät, jotka ovat hyötäneet teostensa vapaasta levityksestä. He saattavat edelleen varata itselleen oikeuden teostensa kaupalliseen levitykseen, mutta kokevat tekijänoikeuslain olevan silti paljon rajoittavampi kuin mitä sen tarvitsisi olla. Siinä missä muu maailma luulee vielä elävänsä korkeiden rajakustannusten aikaa, he ovat sisäistäneet sen, mitä olemattomat rajakustannukset todella tarkoittavat. He ovat edelläkävijöitä.

Viides vastavoima muodostuu tiedostonjakajista, etenkin niistä, jotka ovat varttuneet sen aikakaudella. Toisin kuin vanhemmat ihmiset, jotka näkevät pelkästään tiedostonjakamisen huonot puolet, nuoret ovat avarakatseisempia. He tietävät millaisen kulttuurin rikkauden se toi heille aikana, jolloin heillä ei olisi ollut rahaa ostaa kuin pieni murto-osa haluamastaan musiikista. Osa heistä, kuten toisessa luvussa siteerattu Fleet Foxes -yhtyeen jäsen, ovat itse lähteneet taiteilijauralle ja tietävät olevansa tiedostonjakamisen vuoksi taitavampia.

Kuudes ja viimeinen vastavoima koostuu ihmisistä, jotka ovat heränneet viihdeoteollisuuden järjestelmälliseen ihmisoikeuksien polkemiseen. Ironista kyllä, osa heistä olisi saattanut tukea vanhoista liiketoimintamalleista epätoivoisesti kiinni pitäviä yrityksiä. Naurettavien jättikorvausten vaatiminen, ihmisten oikeusturvan ja yksityisyydensuojan polkeminen ja tekijänoikeuksien jatkuva laajentaminen ovat kuitenkin saaneet heidät takajaloilleen. He ovat pikku hiljaa oivaltaneet, että suuryritykset menevät aivan liian pitkälle, ja ettei tekijänoikeuksilla ole pitkään aikaan ollut paljoakaan tekemistä luovan työn määrän lisäämisen kanssa. Heihin kuuluu niin lainoppineita, taloustieteilijöitä kuin aivan tavallisia kansalaisiakin.

Näitä kuutta eri ryhmää motivoivat erilaiset syyt ja heillä on toisistaan poikkeavia ajatuksia siitä, millainen tekijänoikeusjärjestelmän tulisi olla. Eri ryhmiin kuuluvat saattavat myös kokea edustavansa hyvinkin toisistaan poikkeavia aatemaailmoja. Vaikka näistä ryhmistä ei saakaan muodostettua yhtä yhtenäistä rintamaa, kukin niistä on omalla tahollaan kääntämässä kehityksen suuntaa parempaan. 1900-luvun loppupuolisko oli vahvojen tekijänoikeuksien kannatuksen voimakkainta aikaa, joka ei enää palaa. Yhteiskunnassa on alettu tiedostaa, että ajatus absoluuttisesta omistusoikeudesta luovan työn tuloksiin on haitallinen ja vahingollinen.

Syntyvä uusi ajattelutapa tekijänoikeuksiin on 2000-luvun ajattelutapa, ei pelkkä paluu ennen 1900-lukua vallinneisiin ajatuksiin. Tulevat sukupolvet pitävät teoksia yhteisenä omaisuutenaan ja perusoikeutenaan, mutta se ei sulje pois tekijälle maksamista. Päin vastoin, tekijät tekevät arvokasta työtä, jalostaen ja uudistaen maailman yhteistä kulttuuriperintöä. Parhaiden tekijöiden työ halutaan jatkossakin palkita ja tekijöiden fanit haluavat olla yhä suuremmassa keskusteluyhteydessä idoliensa kanssa. Tämä on luonnollista, sillä yhä useampi ihminen tuottaa itsekkin uutta kulttuuria ja jakaa sitä kaikkien kanssa. Monet fanit olisivat kiitollisia mahdollisuudesta lahjoittaa rahaa suoraan ihailemansa muusikon tai näyttelijän tilille. Uusi ajattelutapa ei olisi voinut samalla tapaa syntyä aiemmin, sillä teoksia voi vasta nyt levittää käytännössä ilman rajakustannuksia. Hiljalleen yrityksetkin pääsevät jyvälle uusista liiketoimintamalleista ja alkavat kilpailla laadulla sen sijaan, että pyrkisivät lakiteitse pakottamaan ihmiset laaduttomien palveluiden käyttäjiksi.

Muutokset eivät kuitenkaan synny itsestään, ja laki laahaa aina muuttuvien moraalikäsitteiden perässä. Vanhoja liiketoimintamalleja noudattavat liiketoiminta-alat ovat vielä elossa ja tekevät parhaansa hidastaakseen kehitystä ja heikentääkseen ihmisoikeuksia, siis rakentaakseen tuulimyllyjen sijasta tuulensuojia. Onneksi ajan hermolla elävien ihmisten määrä on kasvanut niin suureksi, että he ovat alkaneet järjestäytyä myös poliittisesti. Ruotsissa perustettiin vuonna 2006 Piratpartiet-niminen poliittinen puolue eli piraattipuolue. Se otti tavoitteikseen tekijänoikeuslakien ja patenttijärjestelmän uudistamisen sekä yksityisyydensuojan vahvistamisen. Menestys on ollut huikeaa. Vuoteen 2009 mennessä puolue oli kasvanut jäsenmäärältään Ruotsin kolmanneksi suurimmaksi, ja sen nuorisjärjestö Ung Pirat on suurin maan poliittisista nuorisjärjestöistä. Saman vuoden europarlamenttivaalit toivat puolueelle seitsemän prosentin äänisalton ja kaksi europarlamentaarikkooa.

Piratpartietin menestys on inspiroinut kymmeniä samannimisiä puolueita ympäri maailmaa, myös Suomessa. Suomen Piraattipuolue perustettiin Tampereella vuoden 2008 alkupuoliskolla. Se omaksui pitkälti samanlaisen ohjelman kuin Piratpartiet. Piraattipuolue vaatii kaiken teosten epäkaupallisen käytön laillistamista ja kaupallisen tekijänoikeussuojan lyhentämistä 5-10 vuoteen teoksen julkaisusta. Vuoden 2010 alussa jäseniä oli jo noin 2 700, mikä lähestyy hyvää vauhtia perussuomalaisen ja vihreiden 3 000 - 4 000 jäsentä. Puolue on ottanut aktiivisesti kantaa erilaisiin yksityisyydensuoja-, sananvapaus- ja tekijänoikeuskysymyksiin ja yleisemminkin tietoyhteiskunta-asioihin.

Piraattipuolueiden ilmaantumisella poliittiselle aarrekartalle on ollut jo selviä vaikutuksia. Kaikkien Ruotsin eduskuntapuolueiden nuorisjärjestöt ovat piraattipuolueen perustamisen jälkeen omaksuneet kannan, jonka mukaan tiedostonjakaminen pitäisi laillistaa. Norjan eduskunnassa istuva liberaalipuolue pitkälti kopioi vuonna 2007 ohjelmaansa Ruotsin piraattipuolueen tekijänoikeuksien lieventämisvaatimukset. Suomen poliittisista nuorisjärjestöistä Vasemmistonuorilla on ollut tekijänoikeuslain lieventämiselle myönteinen kanta ainakin vuodesta 2007, mutta järjestön poliittisessa ohjelmassa ei ole kovin yksityiskohtaisia tavoitteita asian suhteen. Vihreät nuoret ja opiskelijat hyväksyi mitä ilmeisimmin piraattipuolueen innoittamana syksyllä 2009 tietoyhteiskuntalinjauksen, jossa vaadittiin tiedostonjakamisen laillistamista ja tekijänoikeussuojan lyhentämistä 20 vuoteen. Itse emopuolueessa työskentelevät parhaillaan tekijänoikeustyöryhmä ja tietoyhteiskuntatyöryhmä, joiden ehdotusten pohjalta vihreille on tarkoitus hyväksyä uusi kattava tietoyhteiskuntaohjelma vielä ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja. Puolueessa on kahtiajako piraatteja ymmärtävien ja tiukkoja tekijänoikeuksia kannattavien välillä, joten nähtäväksi jää, millainen kompromissi valmistelutyön tuloksena syntyy. Muut eduskuntapuolueet eivät ole vieläkään juuri heränneet tarpeeseen vastata tietoyhteiskunnan avainkysymyksiin.

## **Unelma tiedon vapaudesta**

Meillä on unelma yhteiskunnasta, jossa jokaisella ihmisellä, jolla on nettiyhteys, olisi ympärivuorokautinen pääsy kaikkeen ihmiskunnan tuottamaan tietoon ja kulttuuriin. Jokainen voisi varallisuuteen katsomatta nauttia mahtavista kulttuurielämyksistä. Jokainen voisi hyödyntää kaikkea tieteellistä tietoa ja tiede edistyisi hurjaa vauhtia. Työ tehostuisi ja ihmisten ajankäyttö vapautuisi, kun tiedonhankintaan ei tarvitsisi tuhlaata suuria voimavaroja. Ei tarvittaisi kuin pieni lainsäädännöllinen askel, ja tuloksena olisi koko ihmiskunnalle paljon suurempi harppaus kuin julkisten kirjastojen tulo aikoinaan. Tarvittava teknologia on jo olemassa. Esteenä ovat vain tekijänoikeudet.

Tekijänoikeuksien lieventämistä vaativia syytetään usein itsekkäiksi "kaikki mulle heti nyt" - ihmisiksi. Kyse onkin ihmisistä, jotka haluavat kaiken tiedon ja kulttuurin *heti nyt*, mutta

eivät pelkästään itselleen, vaan kaikille, koko ihmiskunnalle. He ovat "kaikki *kaikille* heti nyt" -ihmisiä. Heidän silmissään itsekkäiltä vaikuttavat ne, jotka haluavat pitää työnsä hedelmät *itsellään*, ja kieltää muita hyödyntämästä niitä. Kun omastaan on mahdollista jakaa toisille ilman, että menettää itse mitään, jakaminen on helppoa. Omansa jakaminen toisten kanssa on lähimmäisenrakkautta parhaimmillaan, mutta jakamisesta kieltäytyminen on itsekästä. Teosten jakamisesta kieltäytyminen on kulttuurielämysten ja sivistyksen kieltämistä toisilta.

Teknologia on aina muuttanut liiketoimintamalleja. Katulamppujen sytyttäjiä ei enää tarvita. Tehtaissa ei enää tarvita valtavaa määrää työntekijöitä. Internet on mahdollistanut todella nopean kulttuurin ja tiedon jakamisen, eikä Internet enää häviä mihinkään. Teknologinen muutos on tapahtunut ja siihen on yksinkertaisesti sopeuduttava, vaikka se tarkoittaakin kulttuurialan toimintakentän muuttumista. Mikä tietoyhteiskunta se sellainen on, jossa tietoa pantataan tekijänoikeuksien avulla? Todellisessa tietoyhteiskunnassa tieto liikkuu vapaasti.

Kuten Ruotsin piraattipuolueen perustaja Rick Falkvingella on tapana sanoa, piraattiliike on osa jokaisen sukupolven omaa vapaustaistelua. Sama kuvio on toistunut kerta toisensa jälkeen. Ensin ihmiset huomaavat oikeuksiaan poljettavan, minkä jälkeen uudistusmieliset järjestäytyvät poliittisesti ja muuttavat lainsäädäntöä vastaamaan paremmin uutta oikeuskäsitystä. 1850-luvulla oli liberaali liike. 1880-luvulla sosialistit alkoivat vaatia työläisille oikeuksia ja 1920-luvulla rakennettiin Euroopassa demokratiaa ja tasa-arvoa. 1960-luvulla syntyivät kansalaisoikeusliikkeet, 1980-luvulla vihreä liike ja lopulta 2000-luvulla piraattiliike. Se haluaa vapauttaa tiedon ja kulttuurin tekijänoikeuden kahleista.

Se muuttaa maailman.

## Lähdeviitteet

- [1] Van Horn Melton, J. (2001) *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge University Press, s. 132-134, 137-148.
- [2] Posner, R.A. (2007) *The Little Book of Plagiarism*. New York: Pantheon Books, s. 50-55.
- [3] Petrie, G. (1970) A Rhetorical Topic in "Tristram Shandy". *The Modern Language Review*, Vol. 65, No. 2, s. 261-266.
- [4] Woodmansee, M. (1984) The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the 'Author'. *Eighteenth-Century Studies*, vol. 17, no. 4, Special Issue: The Printed Word in the Eighteenth Century, s. 425-448.
- [5] Jaszi, P. (1991) Toward a Theory of Copyright: The Metamorphoses of Authorship. *Duke Law Journal*.
- [6] Youngs, I. (2004) Micro-budget film woves Cannes. *BBC News*, 18.5. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/3720455.stm>
- [7] Wu, Tim. (2006) Jay-Z Versus the Sample Troll. *Slate*, 16. marraskuuta. <http://www.slate.com/id/2153961/>
- [8] Free Software Foundation (2009) The Free Software Definition. <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>